

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА

УДК 37.014.65:376.64

DOI 10.31494/2412-9208-2018-1-3-66-74

The activity of the central commission of help to children in the fight against the Homelessness in Ukraine (1922-1932)

Діяльність Центральної комісії допомоги дітям у боротьбі з безпритульністю в Україні (1922-1932 рр.)

Natalia Lavrushyna,
postgraduate student

Наталія Лаврушина,
аспірант

<http://orcid.org/0000-0001-8282-9274>

lavrusinanatala1995@gmail.com

*Kharkiv H. S. Skovoroda National
Pedagogical University*

*Харківський національний
педагогічний університет*

імені Г. С. Сковороди

✉ 29 Alchevskyyh Street,
Kharkiv, 61002

✉ вул. Алчевських, 29
Харків, 61002

Original manuscript received September 05, 2018

Revised manuscript accepted November 10, 2018

ABSTRACT

The article is dedicated to revelation of the activities of the Central Commission for Assistance to Children (CCAC) as for elimination of child homelessness in Ukraine in 1922-1932. The prerequisites of emergence of the Central Commission for Assistance to Children in Ukraine during the period under research were social-economical problems in the country, a large number of homeless children and inability of the state to provide all children with care and education. The article depicts the structure of the CCAC, as well as the directions of activities of the Central Commission for Assistance to Children as for elimination of child homelessness in Ukraine in 1932-1933. These directions were the maintenance of different children's institutions (orphanages of various types, agricultural colonies and workshops, night lodging, canteens, consultations, milk distribution points, nursery schools, agricultural colonies); conducting health-improving, agricultural and other campaigns; provision of subsidies to the departments of national education and health care departments; re-evacuation of children to the places they were from; organization of child nutrition (providing children with food rations, arranging the supply of products to children's institutions and special stores); patronage of children; providing children with individual assistance; employment of teenagers etc. The sources of funds to the Central Commission for Assistance to Children were donations of population, patent fee and licensing fee, state subsidies, income from businesses of the CCAC. The article depicts the peculiarities of holding children's campaigns by it. The results of activities of the Central Commission for Assistance to Children as for elimination of child homelessness are revealed.

Key words: *the Central Commission for Assistance to Children, homelessness, children, children's institutions, directions.*

Вступ. У сучасному суспільстві дитина визнається головною цінністю, і на її розвиток, освіту й виховання спрямовується діяльність держави та різних громадських товариств, які зосереджуються на розв'язанні соціальних, освітніх і культурних питань дитинства. Особливою проблемою є боротьба з дитячою безпритульністю, адже Законом України від 26 квітня 2011 р. «Про охорону дитинства» визначена специфічна категорія дітей, що потребують соціально-педагогічного захисту – безпритульні діти, тобто діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувалися, і не мають певного місця проживання.

Водночас, слід зауважити, що на різних історичних етапах розвитку нашої держави вже поставала проблема боротьби з дитячою безпритульністю, тому важливим є дослідження і врахування досвіду діяльності державних і громадських установ із ліквідації безпритульності серед дітей з метою використання позитивних доробок у сучасних умовах, аналізу можливих труднощів у роботі з безпритульними дітьми.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Слід зазначити, що проблема боротьби з дитячою безпритульністю була предметом різних досліджень. Так, питання захисту прав дітей протягом досліджуваного періоду були висвітлені в роботах О. Артюшенко, М. Баран, С. Білокінь, О. Веселової, А. Зінченко, В. Марочко, І. Паласевич, А. Ришкової; державну політику в сфері охорони дитинства представлене у працях Л. Кривачук, С. Лупаренко, Г. Радченко. Проте питання діяльності Центральної комісії допомоги дітям (ЦКДД) у боротьбі з дитячою безпритульністю окремо не розглядалося, що і зумовило вибір теми дослідження.

Мета статті – розкриття діяльності Центральної комісії допомоги дітям (ЦКДД) у ліквідації масової безпритульності дітей в Україні протягом 1922-1932 рр.

Методи та методика дослідження. Джерельною базою дослідження стали архівні матеріали Державний архів Одеської області, а саме: фонд Р 701 – Одеська окружна комісія допомоги дітям Виконкому Одеського окружного Ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, Державного архіву Харківської області, а саме: фонди Р 203 – Харківський губернський виконавчий комітет рад робочих, селянських і червоноармійський депутатів, Р 1493 – Харківський обласний комітет Всеукраїнського товариства “Друзі дітей”, Р 5440 – Комісія допомоги дітям Ізюмського окрвиконкому, а також нормативно-правові документи, що регулювали роботу з безпритульними дітьми.

Під час дослідження використано комплекс методів: *загальнонаукові* (історико-педагогічний аналіз, синтез, узагальнення, ретроспективний, хронологічний), що стали основою для дослідження особливостей розвитку системи освіти в Україні ХХ ст.; *порівняльно-зіставний* – забезпечив можливість порівнювати й зіставляти дані щодо рівня безпритульності серед дітей у різні роки досліджуваного періоду та визначати ефективність впроваджуваних дій; *ретро-праксиметричний* –

дав змогу проаналізувати досвід роботи ЦКДД, спрямованої на ліквідацію дитячої безпритульності; *проблемно-цільовий* – надав можливість зіставити архівні матеріали, що відображали розвиток і реалізацію ідей освіти та захисту дітей, що впроваджувала ЦКДД на різних етапах її роботи; *прогностичний* – дозволив окреслити напрями роботи ЦКДД з ліквідації дитячої безпритульності для творчого використання в сучасній освітній практиці.

Результати та дискусії. У досліджуваній період охорона дитинства була одним із найважливіших завдань країни. Дитяче населення в Україні було у важкому стані. Дитячі установи не могли прихистити всіх, хто потребував даху і їжі; тисячі дітей, які втратили батьків під час війни, голоду і бандитів, викинуті на вулицю і приречені на злидні, злочини і проституцію; матеріальне становище самих цих дитячих установ також було скрутне.

З огляду на це урядом була прийнята низка постанов, які сприяли розв'язанню проблем захисту дитинства, зокрема: циркуляр № 126 від 24 січня 1924 р. “Про порядок забезпечення сиріт-пенсіонерів соцстраху, які утримуються в дитячих будинках” [1, с.16]; циркуляр № 3635 від 14 березня 1924 р. “Про реевакуацію дітей” [1, с. 44]; постанова ВУЦВК та РНК УСРР “Про заходи боротьби з дитячою безпритульністю в УСРР” (листопад 1927 р.) [2]; постанова РНК УСРР № 14585/7 від 10 березня 1932 р. “Про заходи до ліквідації вуличної безпритульності” [3, с. 26-28] тощо.

Незважаючи на те, що радянський уряд і його місцеві органи робили все можливе для поліпшення життя дітей, одних державних сил було недостатньо. Справа їхнього порятунку в Україні могла зрушитися завдяки спільним зусиллям всього населення країни. З цією метою створювалися різні фонди, комітети, комісії і громадські товариства, які залучали широкі верстви населення до розв'язання проблем дитинства.

Однією з таких організацій була Центральна комісія допомоги дітям при ВУЦВК (Всеукраїнський центральний виконавчий комітет) – міжвідомчий орган з узгодження діяльності державних органів і громадськості у справах порятунку дітей, що виник на основі Центральної комісії по боротьбі з наслідками голоду. ЦКДД працювала протягом 1922–1932 рр. і була заснована з метою “організації сил радянської спільноти у справі боротьби з дитячою безпритульністю, покращення побуту дитячих установ, громадського харчування й реевакуації на батьківщину дітей, які потребують цього” [4].

Основні зусилля ЦКДД та її місцеві органи спрямовували на [5]:

1) утримання дитячих установ: закритих і відкритих дитячих будинків, майстерень, нічліжок, їдалень, консультацій, молочно-роздаткових пунктів, ясел, сільськогосподарських колоній.

Так, у 1924 р. ЦКДД утримувала 8 сільськогосподарських колоній, де було розміщено близько 800 дітей, а саме: Київська губернія – колонія Сніжне (розрахована на 60 дітей), Одеська губернія – хутір Литовський (100 дітей), Харківська губернія – колонія Караван (75 дітей), Полтавська губернія – колонія Н. Божки (100 дітей), Чернігівська губернія – колонія Н.

Пересаж (200 дітей), Донецька губернія – колонія Кутейниково (250 дітей), Катеринославська губернія – Софіївка (75 дітей) і колонія Корбіно (300 дітей). ЦКДД уважала, що в Україні потрібно 20 подібних колоній. Отримання радгоспів для колоній було важкою справою, переважно надавалися зовсім зруйновані радгоспи, ремонт яких був зовсім не під силу ЦКДД.

Уважаючи за необхідне під час літніх польових робіт надати селянським дітям дошкільного віку притулок, ЦКДД спільно з Народним комісаріатом охорони здоров'я організувала 350 ясел, якими було охоплено близько 15000 дошкільнят (безпосередньо за рахунок ЦКДД було організовано 100 ясел, на які було асигновано 100000 карб.).

До того ж, комісії допомоги дітям улаштовували нічліжно-харчові пункти, де діти були захищені від голоду й холоду. Стан цих нічліжок був катастрофічним: багато дітей утікало звідти; був поганий санітарний стан; для нічліжок надавалися будинки без ремонту, непристосовані до потреб дітей, без ізоляторів. Проте, незважаючи на всі недоліки їхньої роботи, нічліжки сприяли вилученню дітей і наданню їм хоча б якогось притулку взимку. Так, з вересня 1923 р. до червня 1924 р. з вулиці було вилучено 5000 безпритульних дітей. За думкою працівників ЦКДД, в Україні безпритульними залишалось на той час ще 10000 дітей.

Уважаючи недопустимим утримання дітей-правопорушників разом із злочинцями в Допрах, ЦКДД спільно з НКВД і НКПросом ініціювали кампанію з організації центрального реформаторіуму в Харкові і зміцнення двох обласних реформаторіумів у Києві та Одесі. Розв'язання питання затримувалося через відсутність необхідного приміщення. На утримання реформаторіуму виділялося 4000 карб. на місяць.

З метою попередження безпритульності відкривалися денні дитячі установи, де діти проводили цілий день, отримували їжу і педагогічний вплив. На червень 1924 р. такими установами було охоплено до 4000 дітей по всій Україні.

Стан дитячих установ у багатьох містах був дуже важкий, причому, положення дитячих установ дуже різнилися. Це пояснювалося тим, що кошти, які надавалися на утримання однієї дитини на місяць, різко відрізнялися (від 58 коп. до 12 карб. на місяць). ЦКДД разом з Народним комісаріатом охорони здоров'я і Народним комісаріатом просвіти поставили питання про встановлення мінімуму дитячого бюджету, нижче якого надання коштів на утримання дитини не може здійснюватися. Під час грошової депресії у 1924 р. кредити дитячим установам не надавалися, що могло призвести до їх загибелі. З огляду на це ЦКДД поставило перед Народним комісаріатом фінансів питання про першочерговість надання коштів для дитячих установ (нарівні із заробітною платою), що було розв'язане позитивно.

Сесія ВУЦВК у 1924 р. встановила низку пільг для дитячих установ: звільнення від єдиного сільськогосподарського податку сільськогосподарських колоній, пільги за комунальні послуги, першочерговість оренди садів, безкоштовність агрономічної допомоги,

виділення сирітського клину, пільгове надання дитячим установам товарів з кооперативних закладів тощо.

У всіх цих закладах ЦКДД перебувало понад 5 тисяч дітей. У деяких випадках ЦКДД сама керувала цими установами, проте частіше керівництво передавалося відповідним відомствам;

2) проведення кампаній (оздоровчої, сільськогосподарської тощо). Уважаючи за необхідне надати можливість дітям безробітних, дітям шкіл і дитячих будинків зміцнити своє здоров'я, органи допомоги проводили оздоровчу кампанію, розраховану на 7000 дітей, на яку щомісяця асигнувалося 33500 карб., причому, у закритих санаторіях 20% міст надано комітетам неможливих селян і 10% – дітям червоноармійців;

3) дотації відділам народної освіти, охорони здоров'я, округам, юним ленінцям тощо;

4) реевакуацію дітей. Так, під час голоду на Поволжі Україна прийняла до себе 38000 поволзьких дітей, з яких у 1923 р. 18000 було реевакуйовано, а 20000 дітей залишилися в Україні. Ці діти перебували в найбільш дефіцитних губерніях (Чернігівська, Волинська, Подільська). Беручи до уваги труднощі в пошуку батьків, ЦКДД домогся дозволу Національного Комітету Пошти на безкоштовну пересилку листів про розшук дітей і батьків;

5) надання індивідуальної допомоги;

6) організація харчування дітей. Так, ЦКДД через консультації відділів охорони здоров'я в Україні видавала 4500 пайків щомісяця. ЦКДД налагодило постачання молока і молочних продуктів до дитячих будинків, для чого нею спільно з УЧХ були організовані молочні крамниці, які не ставили собі мету отримання прибутку, а прагнули надати свіже, якісне молоко дітям робочих і дитячих установ;

7) патрунування дітей;

8) працевлаштування підлітків. Так, ЦКДД разом з НКЗемом, Цукротрестом, "Сільським Господарем", Національним Комітетом Праці, профспілками займалася також проблемою працевлаштування підлітків, які виходили з дитячих будинків, до сільськогосподарських підприємств, колгоспів, радгоспів, артілей. Так, у 1924 р. було розміщено 1200 підлітків з 3000, які вибули з дитячих будинків.

Окрім того, ЦКДД виділяло гроші на відрядження, експлуатаційні витрати (утримання лото і казино), утримання апарату (канцелярські, типографські і поштово-телеграфні витрати; утримання штату; агітаційна пропаганда тощо) [4]. На утримання апарату ЦКДД витрачалося 4,2% усіх витрат, що здійснювалися нею.

На місцях існували губернські й окружні комісії допомоги дітям, які були затверджені відповідними виконкомками. На селі своїх апаратів ЦКДД не мало і проводило роботу, спираючись на існуючі організації комсомолу, комітети взаємодопомоги, комітети Українського Червоного Хреста (УЧХ) тощо. Зв'язок з місцями підтримувався завдяки переписці, періодичним виїздам членів Секретаріату, викликом працівників губерній у центр для доповідей. ЦКДД тісно співпрацювала з секціями або

підсекціями допомогою безпритульним, що існували при більшості міських рад. На місцях із нетрудового населення організовувалися громадські комітети допомоги дітям при ЦКДД. Причому, ці комітети розвивали самостійну ініціативу в пошуку коштів і надавали їх у розпорядження ЦКДД. Ця робота успішно проводилася в Одесі, частково – у Харкові та Києві і дуже слабо в інших містах.

На початку роботи ЦКДД її зв'язок з Народним комісаріатом просвіти був незначний, але в процесі діяльності він налагоджувався, і всі заходи ЦКДД фактично стали рішеннями зацікавлених Наркоматів: Народного комісаріату охорони здоров'я, Народного комісаріату просвіти та відповідних громадських організацій. ЦКДД активно брала участь у розробці заходів з урегулювання взаємостосунків і робіт усіх громадських організацій.

Після ліквідації Центральної комісії боротьби з наслідками голоду ЦКДД успадкувала в центрі і на місцях не лише її апарат, але й методи роботи. Проте примусові збори коштів на добродійні потреби були вже заборонені, а вжиті заходи – не достатньо ефективні.

Це спричинило скорочення надходження коштів до ЦКДД, і тому постало питання про зміну методів роботи. Посилилась агітація за виключно добровільні внески. Але нові методи роботи не дали бажаних результатів. До того ж, увага радянських, партійних і професійних організацій до цього питання послабла. Зростання безпритульності вимагало посиленої роботи, тому ЦКДД проводила "Місяці допомоги дітям" (іноді вони були скорочені до "Тижня допомоги дітям"). Основні завдання цих заходів – підбирання дітей з вулиці, розміщення безпритульних дітей в дитячі установи, відкриття нових і покращення матеріального становища дитячих установ, що знаходилися в найгірших умовах. В організаційному відношенні робота "Тижня" передбачала діяльність в осередках Всеукраїнського товариства "Друзі дітей" на підприємствах і в установах; селянських комітетах взаємодопомоги і комітетах неможливих селян із надання допомоги дітям на селі.

Водночас проводилася інтенсивна агітаційна кампанія в пресі та шляхом проведення доповідей на загальних зборах, мітингах, безпартійних конференціях робітників і селян, з'їздах, професійних і партійних конференціях. Агітаційні кампанії протягом "Тижнів" і "Місяців" набули значних масштабів. ЦКДД були видані: брошура "Діти після голоду", листівка ВУЦВК і Раднаркому, заклики партійних, професійних, радянських і громадських товариств, стінні газети звітного й інформаційного характеру; для поширення були виготовлені марки, календарі, жетони, розіслані на місця до початку проведення "Тижня".

Однак ці заходи не завжди було досить ефективними. Так, у 1924 р. проведення "Тижня" збіглося з кризою в Україні, і його результат не виправдав надій, що покладалися. З п'яти губерній було зібрано приблизно 110000 карбованців [X-P203.Оп1-1452].

ЦКДД звітувала на Губернських з'їздах рад, з'їзді комітетів взаємодопомоги, Колегії Народного комісаріату охорони здоров'я,

Народного комісаріату просвіти, сесії ВУЦВК, окремих робочих зборах, перед Президиумом ВУЦВК тощо.

Джерелами надходжень коштів до ЦКДД були регалії (від Центральної комісії боротьби з наслідками голоду ЦКДД були передані права на додатковий збір з патентів і ліцензійний збір. Ці збори були централізованими і поступали безпосередньо в розпорядження ЦКДД. Так, за період з вересень 1923 по червень 1924 р. за цими зборами було отримано 222829 карб. 94 коп.), добровільні пожертвування (збиралися на місяця; наприклад, за той самий період з вересня 1923 р. по червень 1924 р. було отримано 454029 карб.).

У деяких великих містах ЦКДД відкрили лотереї і казино, які за той час надали 300061 карб. З інших зборів, проведених ЦКДД (реалізація видань, марок тощо), було отримано 47537 карб.

Не маючи можливості отримувати кошти від держави, ЦКДД відкрила низку підсобних організацій з іншими громадськими товариствами. ЦКДД передала їм для обороту ті кошти, які не повинні були витратитися негайно, і отримала від цього 2,5% прибутку на місяць.

Основним підприємством стало товариство “Сприяння”, що було організоване спільно з Українським Червоним Хрестом. У цьому товаристві ЦКДД було надано 58605 карб. основного капіталу; там також знаходилися кошти ЦКДД в обороті. На 1 жовтня 1923 р. “Сприяння” отримало 315020 карб. 70 коп. прибутку, з яких: 150000 карб. було розподілено між ЦКДД і УЧХ, 47723 карб. було нараховано ЦКДД за капітал, 50000 карб. було відраховано в резерв, а 67197 карб. 75 коп. залишилися постановою Народним комісаріатом фінансів в обороті “Сприяння”. За хлібну кампанію 1924 р. “Сприяння” заготовило 2056000 пудів хліба (майже виключно від виробника).

Серед інших підсобних підприємств, що були в розпорядженні ЦКДД, стали такі: Укрдержанонс (рекламне агентство, яке було організоване спільно з видавництвом “Комуніст”, УЧХ, що надало прибутку близько 30000 карб.); Укрутильзбір (було організоване згідно з постановою ВУЦВК від 5 грудня 1923 р. спільно з УЧХ і Всеукраїнською центральною комісією допомоги хворим і пораненим; у нього був укладений капітал 1000 карб., і за перші шість місяців свого існування він приніс прибутку близько 5000 карб.); Бюро філателії (було організоване спільно з Особливою секцією з відновлення сільського господарства). Окрім того, ЦКДД мало 30 паїв товариства “Ларек”, яке надавало 1000 карб. щомісяця на утримання їдалень для дітей. Також спільно з Всеукраїнською центральною комісією допомоги хворим і пораненим була організована речова лотерея, у якій частка ЦКДД складала 40%.

Таким чином, ЦКДД вдалося мобілізувати кошти для розв’язання проблем безпритульних дітей. Зокрема, з вересня 1923 р. по травень 1924 р. ЦКДД витратила на потреби допомоги дітям 922613 карб., з яких 215493 карб. були витрачені безпосередньо ЦКДД, а 705120 карб. – місцевими комісіями допомоги дітям. Звісно, проблема дитячої

безпритульності не була розв'язана повною мірою, але кількість безпритульних дітей зменшувалася.

Висновок. Отже, протягом досліджуваного періоду над розв'язанням проблеми дитячої безпритульності працювали різні фонди, комісії, комітети й товариства, зокрема Центральна комісія допомоги дітям. Її діяльність була спрямована на утримання різних дитячих установ, проведення кампаній (оздоровчої, сільськогосподарської); надання дотацій відділам народної освіти, охорони здоров'я, округам; реєвакуацію дітей; організацію їх харчування; надання індивідуальної допомоги; працевлаштування підлітків патрунування тощо. Про розмах діяльності ЦКДД свідчить велика кількість її осередків у різних областях України, а про ефективність роботи – реальне скорочення кількості безпритульних дітей і зростання кількості дітей, охоплених соціальною роботою комісії.

Література

1. Про заходи боротьби з дитячою безпритульністю в УСРР: Постанова ВУЦВК й РНК УСРР 23 листопада 1927 р. // Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. – 1927. – № 66. – С. 247.
2. Державний архів Одеської області (ДАОО). Фонд Р 701 – Одесская окружная комиссия помощи детям Исполкома Одесского окружного Совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов. Оп. 1, дело 1 – Протоколы, инструкции, положения и переписки по вопросу помощи детям. 1922-23. – 86 с.
3. Державний архів Харківської області (ДАХО). Фонд Р 203 – Харьковский губернский исполнительный комитет советов рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов. Оп. 1, дело 1452 – Руководящие материалы Всеукраинской центральной комиссии помощи детям. Копии. 1924. – 289 л.
4. ДАХО. Фонд Р 1493 – Харьковский областной комитет Всеукраинского общества “Друзья детей”. Оп. 1, дело 226 – Материалы о борьбе с детской беспризорностью и безнадзорностью. 1933. – 32 л.
5. ДАХО. Фонд Р 5440 – Комиссия помощи детям Изюмского окрисполкома. Оп. 1, дело 1 – Циркуляры, инструкции, распоряжения и протоколы заседаний Всеукраинского совещания губернских комиссий помощи детям, пленума ЦК помдета, Президиума Харьковского гумпомдета и губисполбюро ячеек «Друзья детей» по вопросам улучшения работы по борьбе с детской беспризорностью. 1924-1925. – 277 л.

References

1. Pro zahody borotby z dytiachoiu bezpriytulnistiu v USRR: Postanova VUTSVK i RNK USRR 23 lystopada 1927 r. Pro zahody borotby z dytiachoiu bezpriytulnistiu v USRR: Postanova VUTSVK i RNK USRR 23 lystopada 1927 r. (1927). [About measures of elimination of child homelessness in Ukrainian SSR]. *Zbirnyk uzaonen ta rozporiadzhen rpbitnycho-selianskogo uriadu Ukrainy – Collection of laws and regulations of workers and peasants government of Ukraine*, 66, 247 [in Ukrainian].
2. Derzhavnyi Archive Odeskoi Oblasti. (1922-1923). Fond 701 – Odesskaya okruzhnaya komissiya pomoshchi detyam Ispolkoma Odesskogo okruzhnogo Soveta rabochih, krestyanskih i krasnoarmeysih deputatov. Opyt 1, delo 1 – Protokoly, instruktсии, polozheniya i perepiska po voprosu pomosu pomoshchi detyam. [State Archive of Odesa Region. (1922-1923). Fund 701 – Odessa district commission for assistance to children, Executive committee of Odessa district council of workers,

peasants and Red Army deputies. Description 1, Case 1 – Protocols, instructions, regulations and correspondence concerning assistance to children] [in Russian].

3. Derzhavnyi Archive Kharkivskoi Oblasti (DAKhO). (1924). Fond R 203 – Kharkovskiy gubernskiy komitet sovetov rabochih i krasnoarmeiskih deputatov. Opys 1, delo 1452 – Rukovodyashchie materialy Vseukrainskoi tsentralnoi komissii pomoshchi detyam. Kopii. [State Archive of Kharkiv Region (SAKhR). (1924). Fund R 203 – Kharkov gubernia committee of councils of workers, peasants and Red Army Deputies. Description 1, Case 1452 – Guiding Materials of Ukrainian central commission for assistance to children. Copies] [in Russian].

4. DAKhO. (1933). Fond R 1493 – Kharkocskiy oblastnoi komitet Vseukrainskogo obshchestva "Druzia detye". Opys 1, delo 226 – Materialy o borbe s detskoj besprizornostyu i beznadzornostyu. [SAKhR. (1933). Fund R 1493 – Kharkov regional committee of Ukrainian society "Friends of Children", Description 1, Case 226 – Materials on elimination of child homelessness and neglect] [in Russian].

5. DAKhO. (1924-1925). Fond R 5440 – Komissiya pomoshchi detyam Izyumskogo okrispolkoma. Opys 1, delo 1 – Tsirkulyary, instruksii, rasporyazheniya i protokoly zasedaniy Vseukrainskogo soveshchaniya gubernskih komissiy pomoshchi detyam, plenuma TsSK pomdeta, Prezidiuma Kharkovskogo gumpomdeta i gubispolbyuro yacheek "Druzia detye" po voprosam uluchsheniya raboty po borbe s detskoj besprizornostyu. [DAKhO. (1924-1925). Fund R 5440 – Commission for assistance to children of Izyum executive committee. Description 1, Case 1 – Circulars, instructions, orders and protocols of the meetings of Ukrainian meeting of gubernia commissions for assistance to children, plenum of the Central Committee of the Commission for Assistance to Children, Presidium of Kharkov gubernia Commission for Assistance to Children and gubernia executive committee of units of society "Friends of Children" concerning the problems of improving work to eliminate child homelessness] [in Russian].

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена розкриттю діяльності Центральної комісії допомоги дітям (ЦКДД) у ліквідації масової безпритульності дітей в Україні протягом 1922-1932 рр. Висвітлено передумови виникнення ЦКДД в Україні в цей період (соціально-економічні проблеми в країні, велика кількість безпритульних дітей, неспроможність держави забезпечити всіх дітей необхідним доглядом та освітою) та її внутрішню структуру. Визначено напрями діяльності ЦКДД у боротьбі з дитячою безпритульністю в Україні протягом 1922-1932 рр., а саме: утримання різних дитячих установ (закритих і відкритих дитячих будинків, сільськогосподарських колоній і майстерень, нічліжок, їдалень, консультацій, молочно-роздаткових пунктів, ясел, сільськогосподарських колоній); проведення кампаній (оздоровчої, сільськогосподарської тощо); дотації відділам народної освіти, охорони здоров'я, округам; реєвакація дітей у місяця їх колишнього проживання; організація харчування дітей (виділення дітям харчових паїків, налагодження постачання продуктів до дитячих установ і спеціальних крамниць); патрунування; надання індивідуальної допомоги; працевлаштування підлітків тощо. Розкрито джерела надходження коштів до ЦКДД (добровільні внески населення, збір з патентів і ліцензійний збір, державні дотації, доходи з підприємств, що утримувалися ЦКДД). Висвітлено особливості проведення дитячих кампаній ЦКДД. Визначено результати діяльності ЦКДД із надання допомоги безпритульним дітям.

Ключові слова: Центральна комісія допомоги дітям, безпритульність, діти, дитячі установи, напрями.